

O poslednej, piatej kapitole v krátkosti len toľko, že je konkrétnou realizáciou skúmania textu z hľadiska príťažlivosti fikcie a aplikáciou načrtnutého pojmoslovía. Ide pritom o kombináciu objektívneho prístupu k textu a jeho (nevyhnutne) subjektívnej interpretácie. V troch románových úryvkoch (Zola, Proust, Duras) si autor na jednej strane všímá záujem a v rámci neho nepredvídateľnosť, komplexnosť a prístupnosť, a na druhej strane identifikuje emóciu z hľadiska blízkosti, nepravdepodobnosti a postupnosti. V súvislosti s účinkami čítania analyzuje otázku kompenzácie a implikácie.

Sila fikcie. Prečo máme radi príbehy? Vincenta Jouva reflektuje do veľkej miery aktuálne (kognitívne) výskumy v oblasti teórie literatúry, ktoré sa pri textových analýzach diel čoraz častejšie sústreďujú na postavenie čitateľstva a recepciu diela. Autor tak nadväzuje na pragmatický prístup k textu a obnovený záujem literárnych teoretikov o čitateľa pozorovateľný od 70. rokov 20. storočia (Wolfgang Iser, Hans Robert Jauss a Umberto Eco, vo Francúzsku Philippe Hamon a Michel Picard), ktorý je v slovenskom literárnovednom prostredí zachytený v prekladovej tvorbe len minimálne (výnimkou je Eco), no zároveň prináša nové pojmy a me-

todologické možnosti uchopenia literárneho textu. Na otázku uvedenú v podnadpise odpovedá Jouve v texte jasne, systematicky a presvedčivo. Navyše sa usiluje zohľadniť aj neliterárne javy a virtuálne svety, v ktorých sa čoraz častejšie odohráva náš život a ktoré, ako hovorí autor v jednom z rozhovorov (*Vox-poetica.com*), majú veľa spoločného s fikčnými svetmi. Otázna je však napríklad aplikovateľnosť jeho teoretického uvažovania v prípade detských a mladistvých, t. j. neskúsených čitateľov (v súvislosti s konštatovaním, že emócie pri čítaní vznikajú na základe osobných spomienok). Slabým miestom publikácie je chýbajúca bibliografia, ktorá by poskytla potrebný súhrnný prehľad ťažiskových teoretických prác a zdôraznila interdisciplinárny záber knihy (čo samotný text potvrdzuje). Vo všeobecnosti však možno povedať, že dielo *Sila fikcie* sprostredkúva staré obsahy v novom šate, vo svetle aktuálnych potrieb a očakávaní, ktoré sú prínosné nielen pre literárnu vedu, ale môžu mať omnoho širšie využitie aj v ďalších oblastiach spoločenskovedného bádania.

SILVIA RYBÁROVÁ

Ústav svetovej literatúry SAV, v. v. i.

Slovenská republika

<https://orcid.org/0000-0003-4688-0982>

PETER GETLÍK: Pohyb ku kognitívnym adaptačným štúdiám. Adaptácia ako hra [Moving towards cognitive adaptation studies: Adaptation as play]

Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 2022. 272 s.

ISBN 978-80-574-0176-6, DOI 10.33542/PA-0176-6

DOI: <https://doi.org/10.31577/WLS.2023.15.2.13>

V skúmaní umenia na Slovensku nie je kognitívnovedný prístup bežný. Jeho interdisciplinárna metodológia je náročná a vyžaduje si nielen strategické myslenie, ale aj vytrvalosť, lebo k (publikačným) výsledkom sa dospieva pomalšie, keďže musia spĺňať nároky viacerých vedných odborov. Každý kognitívnovedný výstup si preto zasluhuje pozornosť a zvlášť to platí, ak ide o prácu z radov perspektívnej mladej generácie vedkýň a vedcov. Týka sa

to aj knihy odborníka na kognitívno-humanitné bádania Petra Getlíka z Univerzity Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, ktorý vydal monografiu *Pohyb ku kognitívnym adaptačným štúdiám* s podtitulom *Adaptácia ako hra*.

Monografia patrí do sféry adaptologického výskumu s mediálnym a literárnym záberom. Autor napríklad rozoberá adaptácie literárnych diel na filmové médium, (nové) inscenácie divadelných aj nediva-

delných predlôh, nové spracovania už realizovaných filmových námetov a podobne. Cieľom je objasniť a modelovať *adaptáciu ako hru*. Idea hry a hravosti už bola v adaptačných štúdiách a celkovo v umenovedách prezentovaná (Johan Huizinga, Julie Sanders, Linda Hutcheon, Petr Bubeníček a iní), ale aktuálne sa žiadalo systematicky prehodnotiť doterajšie prístupy a poznatky podľa inovatívneho a univerzálnejšieho kognitívneho hľadiska. V tejto úlohe sa autor orientuje s rozhľadom a nadväzuje najmä na Torbena Grodala, Patricia Hogana, Jaaka Pankseppa a Rogera Cailloisa. Systematicky sa vyrovnáva s fenomenologickým, systémovoteoretickým, psychologickým, sociálnym či kultúrnym poznaním fenoménu hry a prehodnocuje ho cez neurokognitívny a empirický priemet. Naráža pritom na obmedzenia fenomenológie (22, 56), na slepú uličku dekonštruktivismu (56) či vyčerpanosť axiologického rámca pri probléme vernosti (24).

Getlík svojimi analýzami upozorňuje na limity bilaterálnych vzťahovaní. Zdôrazňuje, že „[v] nekognitívnych prístupoch, kde chýba integrujúci rámec neustále sa adaptujúcej vtelesnenej mysle, napríklad nie je úplne zrejmé, ako sa centrálné vyrovnat s rozvetvujúcim sa výskumným projektom adaptačných štúdií“ (35 – 36). To možno vzťahovať aj na „autonómnú“ literárnu vedu, keď vytláča kognitívnovednú perspektívu do „extraliterárnosti“. Lenže objasňovanie literárnosti je nevyhnutne naviazané na literatúru, resp. literárnu komunikáciu a opačne, pretože ak skúmame literatúru, nevyhnutne s ňou komunikujeme, pri čítaní, analyzovaní a interpretovaní zapájame svoju kogníciu, myseľ a dokonca aj telo, čím iniciujeme procesy literárnosti, hoci si to nemusíme uvedomovať. Kognitívnovedná perspektíva nie je preto extraliterárna, len má komplexnejší interdisciplinárny záber, čo potvrdzuje aj Getlíkova monografia.

Kognitívnovedný metodologický prístup autor dôkladne a presvedčivo objasňuje aj vďaka tomu, že neuvažuje len na teoretickej úrovni, ale hypotézy a úsudky kon-

frontuje s empirickými štúdiami. Využíva poznatky kognitívnych vied: kognitívnej filozofie, kognitívnej lingvistiky, informatiky, psychológie, kognitívnej antropológie, kognitívnej biológie a kognitívnej neurovedy, ale aj kognitívnej a klasickej literárnej vedy, kognitívnej a klasickej filmovej vedy a mediálnych štúdií. Vzniká tak originálny model *adaptácie ako hry* zo zorného uhla neradikálneho konštruktivismu. Model je teda konštruovaný, ale nie je len „myslený“, lebo je overovaný dostupnými vedeckými dátami experimentálneho a empirického pôvodu. Autor tvorivo otvára nové aspekty a ponúka nové riešenia aj čiastkových problémov komplexu adaptácií, pričom vhodne zaraďuje i názorné interpretačné vstupy. Napríklad upriamuje pozornosť na hravé kombinácie predchádzajúcich adaptácií, humor a parodovanie alebo subverzívnosť adaptácií. Analyzuje ich osobitosti, ale zároveň objavuje ich mnohé kognitívne súvislosti. Nezaobíde sa pritom bez konceptu *adaptácia ako adaptácia* (prebratie a/alebo prispôsobenie), kde je dôležitý zážitok z adaptácie. Ústredným je tu princíp pohybu, pričom autor pri vzťahovaní kvalít a kategórií vyzdvihuje skôr ich vývinovú postupnosť (kontinuum či gradient), menej sa odvoláva na emergentné, skokovité kvality procesov. Na základe modelu PECMA (percepčia, emócia, kognícia a motorická akcia) Torbena Grodala opisuje procedurálne scenáre na prekonávanie filtrov prostredia, ktoré podmieňujú vznik adaptácií vo forme asimilácií, rekombinácií prvkov prostredia i súťaživých javov. Objasňuje tiež kognitívno-emočné parametre, ktoré ustanovujú chápanie/verifikovanie reality, kontrafaktuálne podmieňovanie alebo simulatívne myslenie, pričom sa exponujú primárne emočné systémy ako SEEKING a PLAY. Autor dáva do pozornosti, že hravosť môže redefinovať status reality a pomáha spracúvať odpor či zlyhanie v adaptačných aktivitách.

Model *adaptácie ako hry* rozvíja Getlík naratívne, ale pre lepšiu predstavu modelu by bolo prínosné tiež jeho obrazovo-sche-

matické znázornenie. Svoje využitie by určite našiel aj menný register.

Peter Getlík uchopil adaptologickú tému tvorivo a inovatívne. Pozoruhodná je jeho schopnosť vidieť aj rozporné stránky preberaných i vlastných konceptov a navrhovať a systematicky overovať možné riešenia. Zdôrazňuje, že jeho model *adaptácie ako hry* nebráni rozmýšľať o ďalších vlastnostiach adaptácií, už aj preto, že adaptácia a hra nie sú totožné kategórie. Pre odbornú

verejnosť, ktorá by sa chcela pripojiť k tomuto typu výskumu napríklad aj v oblasti literárnej vedy, sú k dispozícii jasné metodické návody. Monografia je priekopnícka v umenovede na Slovensku a môže zaujať aj v medzinárodnom prostredí.

JANA KUZMÍKOVÁ

Ústav slovenskej literatúry SAV, v. v. i.

Slovenská republika

<https://orcid.org/0000-0003-3733-3899>

ZUZANA KOPECKÁ: Symptómy literárnej moderny v slovenskej a českej medzivojnovnej próze [Symptoms of literary modernism in Slovak and Czech interwar prose]

Bratislava: Ústav svetovej literatúry SAV – VEDA, vydavateľstvo SAV, 2022. 224 s.

ISBN 978-80-224-1969-7, DOI 10.31577/2022.9788022419697

DOI: <https://doi.org/10.31577/WLS.2023.15.2.14>

Monografia Zuzany Kopeckej – ako vychádza už z jej samotného názvu – si za hlavný cieľ kladie identifikovať symptómy literárnej moderny, a to prostredníctvom komparatistického výskumu s interdisciplinárnymi presahmi (autorka zohľadňuje filozofický, historický, psychologický, sociologický a politický kontext podmienajúci výslednú podobu textu i jeho interpretáciu). Uvedený výskum buduje na základe analýzy ťažiskových analytických kategórií, akými sú v tomto prípade pohyb v alternatívnom priestore, intímna topografia postavy, naratívny čas či fenomén fragmentárnosti. V kontexte napĺňania vytýčeného cieľa považuje za reprezentatívnu „autorskú vzorku“, etablované česko-slovenské kvarteto a príslušné diela: *Muž s protézou* (1925) od Jána Hrušovského, román *Dům o tisíci patrech* (1929) od Jana Weissa, román *Ztracený stín* (1931) od Egona Hostovského a román *Pisár Gráč* (1940) od Jozefa Čigera Hronského. Ide totiž o tvorbu generačne príbuzných autorov, ktorých medzivojnovná literárna produkcia vznikla ako obraz sebazapozorujúceho sa človeka plného vnútorného napätia a diskontinuity. Monografia vychá-

dza z úspešne obhájenej dizertačnej práce na túto tému, ktorá vznikla v Ústave svetovej literatúry SAV pod vedením literárnej vedkyne Márie Bátorovej.

Jednotlivé kapitoly monografie sú z hľadiska štruktúry dôsledne premyslené. Zuzana Kopecká má rozhľad v domácej a zahraničnej sekundárnej literatúre, čo jej napomáha postupne inkarnovať do kontextu slovenského i medzinárodného literárneho výskumu inovatívne závery. Cez model Márie Bátorovej *autor – text – čitateľ a ich kontexty* nadväzuje na koncepciu hermeneutického kruhu, a to najmä z toho dôvodu, že hermeneutické tendencie cez prizmu uvedeného metodologického modelu, ktorý zohľadňuje kontexty, motivujú nerezignovať na textocentrické východisko, ale pristupovať „k nemu v interpretačnom procese ako k artefaktu s určitou výpovednou hodnotou, ktorá sa mnohokrát javí až vtedy, keď je reflektovaná v sieti súvislostí“ (18). Umožňuje jej to vstúpiť nielen do filozofického diskurzu literárnej moderny, ale zvoliť i markantný postup (cez optiku introspekcie), v dôsledku ktorého „jednotlivé symptómy literárnej moderny nadobúdajú špecifickú umeleckú formu a takto sú identifikovateľ-